

Øvre del av Fjellseterveien med Skistua en skisøndag på begynnelsen av 1900-tallet. Prospektkort utlånt av Erik Stabell

Innledning

Interessen for norsk natur og for å oppleve den i form av fotvandring og skitur i skog og mark og fjell ble ikke skapt av turistforeningene – det var tvert om den sterkt økende interessen for friluftsliv som førte til at det rundt om i landet ble stiftet turistforeninger og skiklubber.

Friluftslivet vokste frem under nasjonalromantikken etter 1814, og de første vandrere var romantikkens landskapsmalere, diktere, komponister, eventyrfortellere, folkeminnegranskere og andre vitenskapsmenn som oppsøkte naturen i "embeds" medfær og som på hver sin måte beskrev og lovpriste fjellnaturen og folkelivet på bygdene. Med studenter og andre interesserte som fulgte etter ble det skapt et behov for organisasjoner som kunne ta hånd om trafikken og videreutvikle den som et tilbud for folk flest.

Landets første turistforening, Den Norske Turistforening, ble stiftet i Oslo (Kristiania) i 1868. Men også i Trondheim ulmet interessen for friluftsliv i skog og mark og fjell. Så tidlig som den 24. februar 1849 sto for eksempel følgende annonse i Trondhjems Adressecontours Efterretninger (Adresseavisen): "Enhver, som ønsker at deltage i en Ski-Tour op under

Graakallen paa Søndag (om Veiret tillader det) ville møde frem paa Torvet kl. 1 eftermiddag." Hvem som sto bak annonsen (og flere tilsvarende) fremgår ikke, men Carl Schulz - Trondhjems Turistforenings meget aktive første formann gjennom 18 år, fra 1887 til 1905 - gjorde et forsøk på å oppklare saken: "Ingen nulevende kan gi oss beskjed om den ting. Man kan gjette på ingeniørkaptein Carl Bonnaparte Roosen¹, en egenartet, idrettsinteressert offiser. Jeg så ofte den spinkle, livlige mann. Roosen blev i 1868 innvalgt som æresmedlem i Trondhjems Turnforening for sine fortjenester som lærer i våbenbruk. Man kan også gjette på Olaus Vullum, på de tider inspektør på Realskolen - senere sogneprest på Jæren. En interessert friluftsmann. I 1849 drog man i vei på en - efter de tiders skikk - singular utferd med 12 av Realskolens elever: Trondhjem-Selbu-Tydal, fjell-leies til Meråker-Stjørdal-Trondhjem. Inspektør Vullum var sønn av Erik Vullum, eieren av Vullumsgården."

En fjelltur i 1849

Men selv om vi ikke med sikkerhet vet hvem det var som forsøkte å lokke byens innbyggere med på skitur i Bymarka for snart 160 år siden, forteller annonsen i det minste klart og tydelig at en utvikling var kommet i gang. Den opplysning Schulz gir om at Olaus Vullum (og tre andre lærere) sommeren 1849 tok med seg 12 gutter fra Trondhjems borgerlige Realskoles øverste klasser til Sylene-traktene, vitner dessuten om at det i Trondheim fantes folk som meget tidlig bega seg avsted på lange fjellturet. Vi må anta at turen med skoleelvene ikke var Wullums første tur i Sylene. Han må ha visst hva han bega seg ut på, og hatt kjennskap til ruten og overnattingsmuligheter underveis mer enn 40 år før Trondhjems Turistforening så dagens lys.

I 1863 fant en engelskmann, mr. Warren, veien til Tydal og streifet med telt, kløvhest og fuglehunder på egen hånd omkring i fjelltraktene mellom Tydal og Meråker. Året etter reiste fire trondhjemmere - forstander (for Trondhjems offentlige stiftelser, Trondhjems Hospital, St. Jørgens Hus, Waisenhuset og flere legater) Christian Lorck Schive sammen med tre venner - megler I. G. Matzow, brigadeintendant Juell og kjøpmann Chr. Lorck - til Tydal for å drive harejakt. Juell skrev senere en bok ("En gammel Jægers Erindringer" fra 1875) der han bl.a. forteller fra denne turen.

¹ Kaptein Carl Bonnaparte Roosen (1800-1880) var født i Arendal, hvor hans danskfødte far var kjøpmann. Roosen var så godt som hele sitt liv knyttet til det militære. Han ble kadett ved Krigsskolen bare 12 år gammel og ble 15 år gammel utnevnt til løytnant. Han ble gift med Camilla Marie Thrane, en søster av journalisten og sosialisten Marcus Thrane som i 1848 stiftet den første norske arbeiderforening. 45 år gammel ble Roosen utnevnt til sjef for Trondhjems ingeniørdetachment, en stilling han hadde i 25 år, fra 1845 til 1870. Privat var han både politisk, sosialt og sportslig engasjert, og var i 1850 en av stifterne av Trondhjems Arbeiderforening. Han var sterkt opptatt av å øke interessen for skisport i Trøndelag og utga i 1865 boken "Om Skiløpningen. Praktisk fremstillet, som et vigtigt Middel for Nationalopdragelsen og Værnepligten". Roosen var også en ivrig talsmann for at Bymarka måtte bevares som et bynært område for skisport og friluftsliv, bl.a. ved å plante ny skog i marka.

Turnforeningen først ute

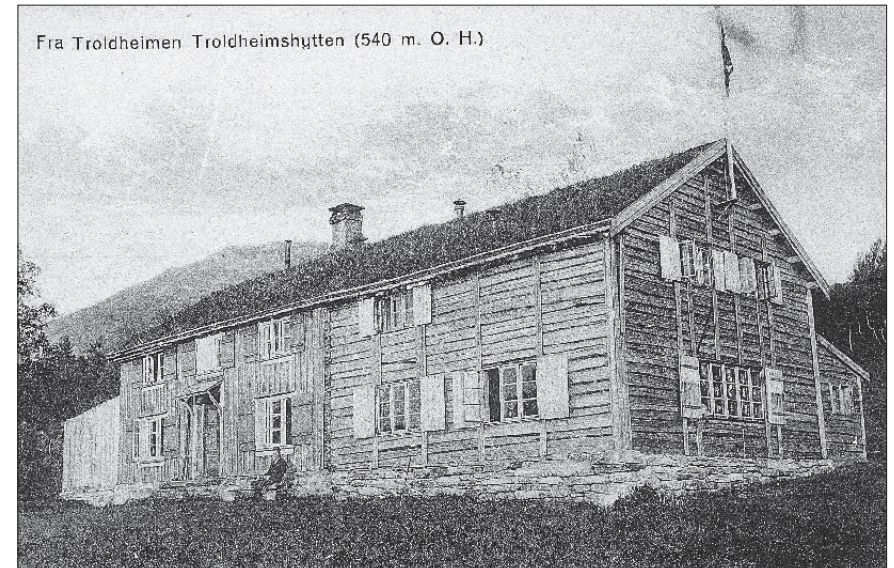
Den første foreningen i Trondheim som hadde friluftsliv som en del av sitt program, var Trondhjems Turnforening som ble stiftet i 1858. I sine tidligste år organiserte turnforeningen en rekke turer for den friluftinteresserte del av byens befolkning. Turene gikk til Strinda, Bymarka, Vassfjellet og Selbusjøen, trakter som den gangen lå langt utenfor byen, og som nok i stor grad var "ukjent land" for folk flest.

Trondhjems Våbenøvelsesforening², som ble stiftet i 1861 og i flere år hadde et nært samarbeid med turnforeningen, arrangerte også fellesturer på ski og spilte i sine ti første år en betydelig rolle for skisportens utvikling i Trondheim. Denne foreningens hensikt var rett nok å bidra til å skape gode vintersoldater, men dette innebar naturlig nok at skiløpning var en viktig del av aktiviteten og foreningens turer var med på å øke den generelle interessen for ski og skiløpning. I løpet av vinteren 1862/63 for eksempel, arrangerte Våbenøvelsesforeningen ikke mindre enn 12 utflukter med fra 50 til 100 deltakere. Året etter, altså våren 1864, avsluttet foreningen sesongen med en skikonkurranse med mer enn 40 løpere. Såvidt man vet var dette det første langrenn med premier som ble arrangert i Trondheim, men "premieskirenn" var de foregående år blitt arrangert flere steder i "det trondhjemske" (Surnadal i 1862, Haltdalen, Ålen, Soknedal og Orkdal i 1863).

I august 1877 ble Throndhjems Skiløberforening stiftet. Denne foreningen, som var en forløper til Trondhjems Skiklub, arrangerte først og fremst hopprenn og "kappgang" (langrenn), men også turer i byens omegn. Foreningens medlemmer samlet seg gjerne søndag morgen utenfor turnhallen for derfra å marsjere ut til Ila og oppover Steinberget til Blyberget, hvor det som oftest ble drevet forskjellige øvelser før deltakerne dro videre opp til Baklia og Tunga, og derfra via Gramskaret tilbake til byen. Noen ganger kunne turen forlenges helt opp til Kampervold (Fjeldsæter), men terrenget videre oppover og innover i marka - Gråkallen og heiene - ble på denne tiden bare besøkt av noen ganske få.

Skiløberforeningen eksisterte bare i ti år. På grunn av intern uenighet brøt en rekke av medlemmene i 1884 ut og stiftet Trondhjems Skiklub. Da Skiløberforeningen tre år senere ble oppløst, overlot den sine protokoller, sitt arkiv og flagg til den nye foreningen, som kom til å spille en langt viktigere rolle for skisporten i byen, og for utviklingen av Bymarka som friluftsområde. Mye av æren for det siste må skiklubben imidlertid dele med Trondhjems Turistforening, som ble stiftet i desember 1887 etter at det på lister som på forhånd var lagt ut flere steder, også utenfor byen, hadde tegnet seg 273 medlemmer. Av disse var ti kvinner.

Trondhjems Skiklub med løypesjef Marin Rustad i spissen arbeidet iherdig for i første rekke å bedre forholdene for skiturer i Bymarka, mens turistforeningen først og fremst konsentrerte seg om å bedre forholdene i

Trollheimshytta slik den var etter utvidelsen som ble ferdig i 1915. Prospektkort utlånt av Erik Stabell.

marka for sommervandring. Samtidig tok den også straks fatt på å legge forholdene til rette for lange turer i landsdelens mer fjerntliggende fjellstrøk.

Foreningens formål var "at vække sandsen for og befordre turistlivet" ved "at fremme og behageliggjøre turistfarten i de egne, der ligger indenfor turistforeningens selvvalgte grenser". Et viktig punkt i så måte var "at arbeide for adgang til faste kvarterer (fjeldstuer på ensomme og uveisomme fjeldovergange".

Under Carl Schulz' ledelse tok TT straks fatt på arbeidet på tre fronter: I Bymarka og andre deler av byens nærhet, i Sylene og i Trollheimen. Om vi i dag ser på det som ble oppnådd i løpet av foreningens første ti år, må det nesten brukes et ord som beundringsverdig. Særlig gjelder dette for den tilrettelegging og utbygging som ble satt i gang og gjennomført i fjellet i en tid da kommunikasjonene ennå var dårlige og avstandene lange. Men også i Bymarka (og andre deler av byens nærhet) var innsatsen betydelig. I løpet av disse ti årene sørget TT for å legge grunnlaget for en vesentlig del av det omfattende stinettet i Bymarka, og samtidig for de mange ruter og hytter som foreningen har i de to fjellområdene.

² Foreningen skiftet navn til Trondhjems Skytterlag i 1870, og har fra da av kun drevet med skyting.

Den andre Nedalshytta ble bygget i 1903 og så slik ut i 1916 (se også side 37).

Nyere bilde fra peisestua på Trollheimshytta. Foto: Trond Emblemsvåg

Kulturhistoriske bygg

Mange av dagens TT-hytter er gamle bygg med en betydelig kulturhistorisk verdi. De er, takket være bruk av innsiktsfulle arkitekter og lokale, dyktige byggmestere og håndverkere, bygget i tråd med byggeskikken i de enkelte bygdelag, noe foreningen har høstet stor anerkjennelse for. Foreningens styre har da også gjennom alle år bevisst lagt vekt på dette. Ved utvidelser og restaurering er de gamle interiører i så stor grad som mulig beholdt, noe som gir hyttene en særpreg, "gammeldags" atmosfære som det har vist seg at fotvandrere flest setter pris på. Dette gjenspeiler seg i mer enn solide tømmervegger og møbler - også utstyret ellers og betjeningens bekledning bærer preg av den tradisjonelle stil som etter TTs mening hører hjemme på turisthytter i fjellet.

Som en bekreftelse på dette, og på at TT selv i "byggeboomen" etter andre verdenskrig "holdt sin sti ren", finner vi i en artikkel av turistdirektør Lars Esmark i Norske Arkitekters Landsforbunds publikasjon "Byggekunst", nr. 5 1953:

"I Trøndelag har arkitekt Roar Tønseth bygget og ommalredet en rekke turisthytter for Trondhjems Turistforening. Arkitekten har løst sin oppgave på en fremragende måte fra byggherrens og turistmannens synspunkt, idet alle hans hytter er blitt meget rimelige etter dagens byggepriser. Plassutnyttningen og planløsningen er god og alle behov som stilles til hytter av denne art er fylt, og sist, men ikke minst har arkitekten skapt en atmosfære ved sin dimensjonering av rommene, interiør, farger og

tekstiler som i all enkelthet og uten store omkostninger skaper et vakkert miljø hvor alle gjester stortrives. Den koselige, personlige, norske tone som arkitekt Tønseth har fått inn i sine turisthytte-bygg leter en dessverre forgjeves etter de fleste andre steder i Norge i hotell- og turistanlegg."

Når vi drar på tur, enten det er i fjellet eller andre steder, er det for å holde oss i form og koble litt av fra hverdagens mas. Å få anledning til å bruke kroppen er en viktig og prisverdig grunn til at vi legger avgårde, men turer bør legges opp slik at de gir oss mer enn bare mosjonsgleden. Ledetråden bør være at det viktigste ikke er å komme hurtigst mulig frem, men å komme beriket hjem. Studier av landskapet, geologi, planter, insekter, dyr og fugler er noe av det som kan oppleves underveis og som kan bidra til å gjøre turene innholdsrike. Men det samme gjelder også studier av bebyggelsen i fjellet: Fjellgårder, seterhus, løer og - turisthytter.

De fleste av TTs hytter og kvarterer er mer enn steder du kommer til for å spise, tørke klær og sove. De er, med sin atmosfære og sin arkitektur, en viktig del av turopplevelsen. Du vil snart oppdage at hyttene og kvartene "representerer en stor variasjonsrikdom i beliggenhet, form og uttrykk", og at de fremstår med "en bunnsolid tradisjon som er holdt i hevd", slik arkitekt (og mangeårig styremedlem og ildsjel i TT) Erik Stabell har uttrykt det. Den følgende fremstillingen av hvordan TT-hyttene er blitt til, deres historie og det bidrag hver av dem har gitt til utviklingen av fotturismen, vil forhåpentlig bidra til å gjøre ditt inntrykk av hyttene, oppholdet på dem og dermed også hele fjellturen mer interessant.